

Izabela JONEK-KOWALSKA
Politechnika Śląska
Wydział Organizacji i Zarządzania
Instytut Ekonomii i Informatyki
e-mail: izabela.jonek-kowalska@polsl.pl

KONCEPCJA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU JAKO WYZWANIE DLA POLSKICH PRZEDSIĘBIORSTW GÓRNICZYCH

Streszczenie. Zrównoważony rozwój wymaga od przedsiębiorstwa dodatkowych wysiłków i nakładów finansowych na zwiększoną aktywność przede wszystkim w obszarze społecznym i ekologicznym. Niemniej są to starania, które warto podjąć z uwagi na możliwość poprawy wizerunku przedsiębiorstwa i jego relacji z interesariuszami wewnętrznymi i zewnętrznymi. Z uwagi na powyższe argumenty celem niniejszego artykułu jest identyfikacja możliwości oraz barier wdrażania zrównoważonego rozwoju w polskich przedsiębiorstwach górniczych w kontekście obowiązujących standardów, dotychczasowych doświadczeń i aktualnych uwarunkowań rynkowych.

Słowa kluczowe: zrównoważony rozwój, przedsiębiorstwa górnicze, polskie górnictwo węgla kamiennego

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS A CHALLENGE FOR POLISH COAL MINING ENTERPRISES

Summary. Sustainable Development (SD) requires from an enterprise additional efforts and financial inputs for increased activity especially in social and ecological areas. Despite of this, these efforts are worth of taking because they could improve the enterprise's image and its relations with internal and external stakeholders. Due to above arguments the main aim of this article is to identify possibilities and barriers in Sustainable Development (SD) implementation in Polish coal mining enterprises in context of present standards, experiences and existent market conditions.

Keywords: sustainable development, coal mining enterprises, Polish coal mining sector

1. Wprowadzenie

W koncepcji zrównoważonego rozwoju do priorytetów ekonomicznych dodaje się cele etyczne, społeczne i ekologiczne, zakładając, że jedynie ich współrealizacja może zapewnić społeczeństwu i ludzkości przetrwanie w długim horyzoncie czasowym¹. Takie podejście jest logiczne i racjonalne również z ekonomicznego punktu widzenia, ponieważ wyłącznie rozsądne gospodarowanie zasobami może zapewnić odpowiednie warunki życiowe przyszłym pokoleniom. Niemniej jednak przedsiębiorstwa i instytucje życia gospodarczego funkcjonujące w gospodarce rynkowej od lat są przyzwyczajone do prymatu efektywności ekonomicznej nad efektywnością społeczną czy ekologiczną². Dlatego też skuteczne, a nie tylko wizerunkowe wdrażanie koncepcji zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwach i instytucjach komercyjnych jest zadaniem niezwykle skomplikowanym i czasochłonnym. W niektórych branżach dodatkowo komplikuje je szereg specyficznych uwarunkowań sektorowych. Do takich branż niewątpliwie można zaliczyć te, które ponadprzeciętnie degradują środowisko naturalne, czy też ponadprzeciętnie narażają zdrowie i życie zatrudnionych w nich pracowników oraz społeczności lokalnych i regionalnych.

Mając na uwadze powyższe okoliczności, w niniejszym artykule rozpatruje się koncepcję zrównoważonego rozwoju jako wyzwanie dla polskich przedsiębiorstw górniczych. Głównym celem prowadzonych w tym zakresie rozważań jest identyfikacja możliwości oraz barier wdrażania zrównoważonego rozwoju w polskich przedsiębiorstwach górniczych w kontekście obowiązujących standardów, dotychczasowych doświadczeń i aktualnych uwarunkowań rynkowych. By tak postawiony cel zrealizować, w pierwszej części artykułu przedstawiono krótki przegląd literatury z zakresu problematyki zrównoważonego rozwoju. Następnie przedstawiono standardy obowiązujące w zakresie wdrażania tej koncepcji w przedsiębiorstwach górniczych. Na kanwie ogólnych rozważań przeprowadzono analizę możliwości i barier wdrożenia zrównoważonego rozwoju w polskich przedsiębiorstwach górniczych. W artykule wykorzystano krajowe i zagraniczne studia literaturowe z zakresu wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju w przedsiębiorstwach górniczych. Posłużono się analizą międzynarodowych standardów wdrażania SD oraz danymi statystycznymi dotyczącymi funkcjonowania polskich przedsiębiorstw górniczych. W podsumowaniu zawarto wskazówki pod adresem skutecznego procesu wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju w polskim górnictwie węgla kamiennego.

¹ Szerzej: Kuzior A., Kiepas A., Leks-Bujak E.: *Zrównoważony rozwój*. M-Studio, Katowice 2001; Kuzior A.: *Zrównoważony rozwój w edukacji ekologicznej*, [w:] Papuziński A.: *Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka*. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005, s. 279-293.

² Por. Zieliński M.: *Efektywność – ujęcie ekonomiczne i społeczne*. *Zeszyty Naukowe*, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 66. Politechnika Śląska, Gliwice 2013, s. 15-25; Zieliński M.: *Korzyści z wdrożenia koncepcji CSR w zarządzaniu zasobami ludzkimi*. *Zeszyty Naukowe*, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 74. Politechnika Śląska, Gliwice 2014, s. 653-663.

2. Koncepcja zrównoważonego rozwoju w świetle literatury przedmiotu

Koncepcja zrównoważonego rozwoju powstała na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku i została rozwinięta w 1992 roku na Szczycie Ziemi w Rio de Janeiro, gdzie w Agendzie 21 ustalono podstawy jej kluczowych założeń. W XXI wieku koncepcja ta była systematycznie rozwijana i propagowana, między innymi na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz UNESCO. Propagatorzy idei zrównoważonego rozwoju stawiali sobie za cel wzrost poziomu życia ludności, zahamowanie degradacji środowiska naturalnego oraz powstrzymanie rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych, w tym przede wszystkim AIDS³. U podstaw tej koncepcji niewątpliwie znalazła się idea równości społecznej, konieczność ochrony ekosystemów oraz potrzeba walki z patologią społeczną. Zrównoważony rozwój stał się szansą świata na lepsze jutro⁴.

Tak rozumiana koncepcja zrównoważonego rozwoju z poziomu makrospołecznego i makroekonomicznego zaczęła rozprzestrzeniać się i zakorzeniać w świadomości indywidualnych podmiotów gospodarczych, w tym także przedsiębiorstw i instytucji komercyjnych. Narzędziem jej wdrażania na poziomie mikro stała się społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw (*Corporate Social Responsibility – CSR*). Zgodnie z założeniami tej koncepcji przedsiębiorstwa powinny dążyć do zrównoważenia celów ekonomicznych, społecznych i ekologicznych, ponieważ tylko takie podejście jest im w stanie zagwarantować realizację zysków, wzrost wartości i przetrwanie w długim okresie.

Założenia zrównoważonego rozwoju można potraktować jako szczytne, wielce szlachetne i etyczne idee, które bardzo trudno przełożyć na rzeczywiste i skuteczne działania praktyczne, i to zarówno w sferze makro, jak i mikro. Potwierdza to dotychczasowy brak wyraźnych osiągnięć w zakresie realizacji celów zrównoważonego rozwoju, omawiany i komentowany między innymi na kolejnych Szczycach Ziemi i zgromadzeniach ONZ. W przypadku podmiotów indywidualnych, w tym przedsiębiorstw działania na rzecz społecznej odpowiedzialności biznesu, najczęściej sprowadzają się do propagowania i upowszechniania dotychczasowych działań socjalnych na rzecz pracowników i członków społeczności lokalnej i nie wnoszą żadnej wartości dodanej w zrównoważony rozwój. Zasadniczo służą jedynie poprawie wizerunku przedsiębiorstwa lub pozorowaniu działań prospołecznych czy proekologicznych⁵.

³ Zob: Kosiek T.: Zrównoważony rozwój – rozwiązanie czy ideologia? Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 85. Politechnika Śląska, Gliwice 2015, s. 233-244.

⁴ Kuzior A.: Internet jako narzędzie budowania świadomości dla zrównoważonego rozwoju. „Problemy Ekorozwoju”, nr 2, 2007, s. 69-72.

⁵ Hąbek P., Wolniak R.: Assessing the quality of corporate social responsibility reports: the case of reporting practices in selected European Union member states. „Quality and Quantity”, Vol. 50, Iss. 1, 2016, p. 399-420; Szwajca D., Nawrocki T.: Możliwości oceny zaangażowania przedsiębiorstw w działania społecznie odpowiedzialne a ich polityka informacyjna w zakresie CSR. „Przegląd Organizacji”, nr 4, 2016, s. 44-52; Kuzior A., Knosala B.: Changes in perception and implementation of CSR in the Polish enterprises. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 81. Politechnika Śląska, Gliwice 2015, z. 81, s.119-129; Hąbek P., Wolniak R.: Relationship between management practices and quality of CSR reports. „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, Vol. 220, 2016, s. 115-123.

Wśród przyczyn fiaska wdrażania koncepcji SD i CSR w gospodarce i przedsiębiorstwach niewątpliwie należy wskazać dość powszechny brak ugruntowanych wartości etycznych, warunkujących podejmowanie decyzji sprzyjających implementacji zasad zrównoważonego rozwoju. W przypadku przedsiębiorców jest on dodatkowo wzmacniany lansowaną i usankcjonowaną w teorii i praktyce koncepcją *homo oeconomicus*. Winą za niepowodzenie we wdrażaniu SD i CSR do niedawna obarczano także brak standardów i mierników umożliwiających ocenę poziomu i zakresu implementacji tych koncepcji. W odpowiedzi na ten zarzut opracowano wytyczne do raportowania kwestii zrównoważonego rozwoju tzw. *Global Reporting Initiative* (GRI) zawierające międzynarodowy wzorzec w zakresie sprawozdawczości odpowiedzialnego biznesu i zrównoważonego rozwoju przedsiębiorstw. Zgodnie z najnowszymi, opublikowanymi w 2013 roku zaleceniami raport przedsiębiorstwa w zakresie SD powinien składać się z dwóch części. Pierwsza z nich ma charakter wprowadzający i zawiera charakterystykę podmiotu, w drugiej umieszcza się tzw. *Management Approach* (MA) oraz *Indicators*⁶. W ramach MA przedsiębiorstwo wyjaśnia wpływ prowadzonej działalności w obszarze ekonomicznym, społecznym i środowiskowym na zagadnienia związane ze zrównoważonym rozwojem. W ramach *Indicators* kalkuluje i przedstawia liczbowe wskaźniki pozwalające na ocenę i porównanie efektów działań prowadzonych w obszarze zrównoważonego rozwoju w trzech podstawowych kategoriach przedstawionych syntetycznie w tabeli 1.

Zgodnie z danymi zawartymi w tabeli 1 kategorie i aspekty w zakresie zrównoważonego rozwoju są szczególnie rozbudowane w części społecznej, co związane jest przede wszystkim ze zróżnicowaniem interesariuszy przedsiębiorstwa, do których zalicza się między innymi: pracowników, klientów⁷ oraz przedstawicieli społeczności lokalnych. GRI rozwiązują zatem w sposób kompleksowy i bardzo szczegółowy problem pomiaru, standaryzacji i porównywania działań na rzecz zrównoważonego rozwoju. Niemniej odrębną kwestią pozostaje sformułowanie norm uniwersalnych czy też branżowych, pozwalających ocenić stopień i zakres realizacji celów CSR. W praktyce wątpliwości budzi także rzetelność, czasochłonność i kosztowność gromadzenia danych wykorzystywanych do parametryzacji poszczególnych kategorii, subkategorii i aspektów.

⁶ An introduction to G4. The next generation of sustainability reporting. Global Reporting Initiative. Amsterdam 2013.

⁷ Szerzej: Caputa W.: Kapitał klienta w budowaniu wartości przedsiębiorstwa. CeDeWu, Warszawa 2015; Caputa W.: Pomiar kapitału klienta w kontekście kreowania wartości przedsiębiorstwa. CeDeWu, Warszawa 2015.

Tabela 1

Kategorie i aspekty zawarte w ramach G4 Global Reporting Initiative

Kategoria	EKONOMICZNA		ŚRODOWISKOWA	
Aspekty	efektywność ekonomiczna, wizerunek rynkowy, pośrednie oddziaływanie ekonomiczne, procedury zamówień		materiały, energia, woda, bioróżnorodność, emisje, ścieki i odpady, ogólne, oddziaływanie dostawców na środowisko, mechanizmy składania skarg środowiskowych	
Kategoria	SPOŁECZNA			
Subkategorie	Praktyki w zakresie zatrudniania	Prawa człowieka	Spółeczeństwo	Odpowiedzialność za produkt
Aspekty	zatrudnienie stosunki pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, szkolenia i edukacja, różnorodność i polityka równości, równość wynagrodzeń kobiet i mężczyzn, ocena warunków pracy przez dostawców, mechanizmy składania zażeń pracowniczych	inwestycje, brak dyskryminacji, swoboda zawierania stowarzyszeń i kolektywnych negocjacji, zatrudnienie dzieci, praca przymusowa, praktyki w zakresie bezpieczeństwa, pozyskiwanie praw, ocena przestrzegania praw człowieka przez dostawców, mechanizm składania skarg w zakresie praw człowieka	społeczności lokalne, zasady przeciwdziałania korupcji, ocena wpływu na społeczeństwo przez dostawców, mechanizm składania skarg w zakresie wpływu na społeczeństwo	zdrowie i bezpieczeństwo klientów, oznaczenie i serwis produktu, komunikacja marketingowa, prywatność klienta

Zródło: Opracowanie własne na podstawie G4 Global Reporting Initiative. Amsterdam 2013.

3. Dylematy oceny zrównoważonego rozwoju w górnictwie

Branża wydobywcza charakteryzuje się specyficznymi uwarunkowaniami sektorowymi, które związane są z wyjątkowo negatywnym oddziaływaniem na środowisko naturalne. Prowadzenie wydobywania kopaliny metodą odkrywkową, poprzez odłonięcie wierzchnich warstw gleby, powoduje degradację powierzchni na ogromnych terenach, wywołując poważne zakłócenia w funkcjonowaniu lokalnych ekosystemów. Z kolei wydobywanie metodą głębinową wiąże się z szkodami górnictwami i zaburzeniami w gospodarce wodnej. W przypadku przedsiębiorstw górnictwami wydobywających rudy metali dodatkowym problemem staje się składowanie toksycznych odpadów flotacyjnych. Przy czym środowiskowe skutki eksploatacji

górnictwa są bardzo trudne do usunięcia, a ich negatywne oddziaływanie znacznie wykracza poza zakończenie wydobycia⁸.

Funkcjonowanie przedsiębiorstw górniczych i generowane przez nie następstwa środowiskowe stanowią także poważne zagrożenie dla życia i zdrowia społeczności lokalnych. Bowiernie pośrednio społeczności te są narażone na efekty degradacji środowiska oraz zanieczyszczenia wody, gleby oraz powietrza. Natomiast bezpośrednio ich przedstawiciele narażają się na utratę zdrowia lub życia w czasie pracy w zakładach górniczych. Przemysł wydobywczy należy bowiem do sektorów o wyjątkowo wysokiej wypadkowości, w tym liczbie wypadków śmiertelnych. Eksploatacji surowców naturalnych towarzyszy szereg zagrożeń niespotykanych w innych branżach i wyjątkowo szkodliwych dla życia i zdrowia ludzkiego, takich jak zagrożenia: gazowe, pyłowe, wybuchem skał i gazów, radiacyjne, klimatyczne, mikrobiologiczne i wiele innych, zależnych od rodzaju wydobywanej kopaliny⁹.

Społeczności lokalne są także narażone na zagrożenia wynikające z praktyk zatrudnieniowych stosowanych przez przedsiębiorstwa górnicze. W zakładach górniczych zatrudnia się mieszkańców bez: odpowiednich warunków finansowych, zabezpieczeń na wypadek utraty zdrowia, przestrzegania przepisów z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy czy możliwości jakiegokolwiek egzekwowania praw pracowniczych. W górnictwie w ubogich rejonach świata często zatrudnia się także osoby niepełnoletnie. W gospodarkach o wieloletnich tradycjach wolnorynkowych i wysokim standardzie życia problem ten nie jest tak dotkliwy, jak w krajach rozwijających się o niskim poziomie produktu krajowego brutto, niemniej takie podejście do prowadzenia działalności gospodarczej stanowi poważne naruszenie i zagrożenie dla implementacji koncepcji zrównoważonego rozwoju¹⁰.

⁸ Li F.: Documenting accountability: environmental impact assessment in a Peruvian mining project. „Political and Legal Anthropology Review”, No. 32(2), 2009, p. 218-236; Macintyre M., Mee W., Solomon F.: Evaluating social performance in the context of an ‘audit culture’: a pilot social review of a gold mine in Papua New Guinea. „Corporate Social Responsibility and Environmental Management”, No. 15(2), 2008, p. 100-110; Mayes W. M., Gozzard E., Potter H.A.B., Jarvis A.P.: Quantifying the importance of diffuse minewater pollution in a historically heavily coal mined catchment. „Environmental Pollution”, No. 151, 2008, p. 165-175.

⁹ Hilson G.: Corporate Social Responsibility in the extractive industries. Experiences from developing countries. „Resources Policy”, No. 37, 2012, s. 131-137; Hilson G., Yakovleva N.: Strained relations. a critical analysis of the mining conflict in Prestea Ghana. „Political Geography”, No. 26(1), 2007, p. 98-119; Muti D., Yakovleva N., DiegoVazquez-Brust D., Di Marco M.H.: Corporate social responsibility in the mining industry: Perspectives from stakeholder groups in Argentina. „Resources Policy”, No. 37, 2012, p. 212-222; Onkila T.: Multiple forms of stakeholder interaction in environmental management: business arguments regarding differences in stakeholder relationships. „Business Strategy and the Environment”, No. 20(6), 2011, p. 379-393; Szlązak J.: Wpływ zagrożeń naturalnych na bezpieczeństwo pracy w kopalniach. „Górnictwo i Geologia”, nr 8(1), 2013, p. 113-123.

¹⁰ Calvano L.: Multinational corporations and local communities: a critical analysis. „Journal of Business Ethics”, No. 82(4), 2008, p. 793-805; Coumans C.: Alternative accountability mechanisms and mining: the problems of effective impunity, human rights and agency. „Canadian Journal of Development Studies”, No. 30(1-2), 2010, p. 27-48; Gray R.: Is accounting for sustainability actually accounting for sustainability. And how would we know? An exploration of narratives of organisations and the planet. „Accounting, Organizations and Society”, No. 35(1), 2010, p. 47-62; Obi C.I.: Oil extraction, dispossession, resistance and conflict in Nigeria’s oil-rich Niger Delta. „Canadian Journal of Development Studies”, No. 30(1-2), 2010, p. 219-236.

W literaturze przedmiotu przyczyn niemożności wdrażania idei SD i CSR w przedsiębiorstwach górniczych upatruje się przede wszystkim w z góry ograniczonym okresie prowadzenia przez nie działalności wydobywczej. Okres ten jest zdeterminowany zasobnością złoża danej kopaliny. Po jej wyeksploatowaniu zakład górniczy – często działający jako filia międzynarodowej korporacji – jest likwidowany. Nawiązywanie trwałych relacji z interesariuszami wewnętrznymi i zewnętrznymi w takich uwarunkowaniach jest traktowane przez przedsiębiorstwa górnicze jako nieopłacalne i nieuzasadnione, co więcej w wielu przypadkach stanowi to zachętę do rabunkowej gospodarki prowadzącej do całkowitej degradacji środowiska naturalnego i stosunków lokalnych. Po zakończeniu eksploatacji mieszkańcy tracą pracę, pozostają bez środków do życia, a region dotyka postępująca pauperyzacja.

Warto także dodać, że wiele z wymienionych powyżej działań odbywa się przy akceptacji władz lokalnych, a nawet państwowych, które w gospodarkach rozwijających się czerpią nielegalne pożytki z tytułu udzielania pozwoleń na eksploatację. Niski poziom dochodów sprzyja bowiem praktykom korupcyjnym¹¹.

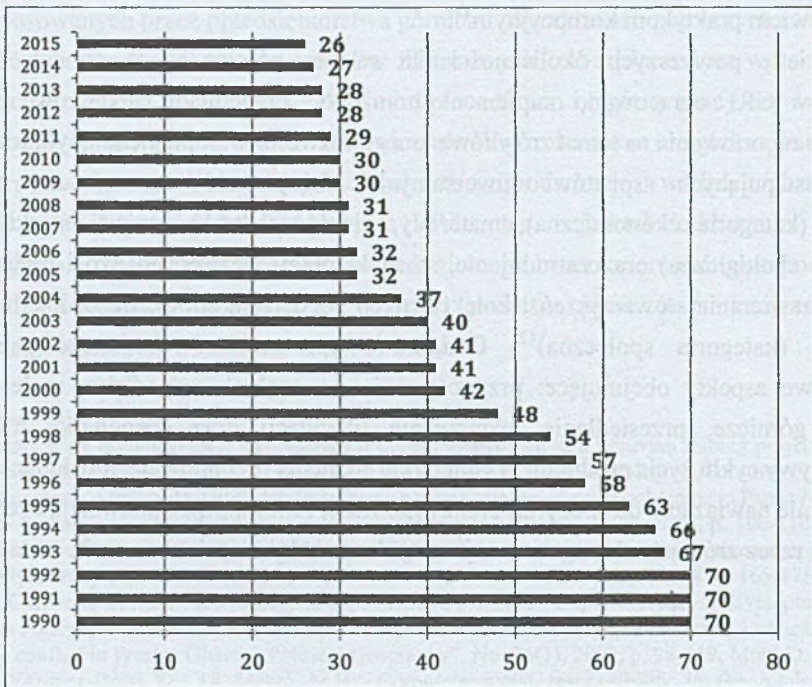
W świetle powyższych okoliczności dla sektora górniczego w ramach opisanych standardów GRI opracowano suplement branżowy zawierający dodatkowe wytyczne w zakresie raportowania na temat zrównoważonego rozwoju. W suplemencie tym rozszerzono zakres następujących aspektów uniwersalnych: efektywność ekonomiczna, wizerunek rynkowy (kategoria ekonomiczna), materiały, bioróżnorodność, emisje, ścieki i odpady (kategoria ekologiczna) oraz zatrudnienie, stosunki pracy, bezpieczeństwo i higiena pracy, swoboda zawierania stowarzyszeń i kolektywnych negocjacji, społeczności lokalne i prawa człowieka (kategoria społeczna)¹². Dodatkowo rozszerzono też kategorię społeczną o sektorowe aspekty obejmujące: przygotowanie do nagłych wypadków, małe przedsiębiorstwa górnicze, przesiedlenia, planowanie likwidacji oraz gospodarkę materiałami z perspektywy cyklu życia produktu. Wymienione elementy rozbudowane lub dodane stanowią bezpośrednie nawiązanie do specyfiki branży górniczej i niewątpliwie pozwalają ocenić zakres działań na rzecz zrównoważonego rozwoju w tych newralgicznych obszarach.

¹¹ Campbell G., Roberts M.: Permitting a new mine. Insights from the community debate. „Resources Policy”, No. 35, 2010, p. 210-217; Kostad I., Wiig A.: Is transparency a key to reduce corruption in resource-rich countries? „World Development”, No. 37(3), 2009, p. 521-532; Slack K.: Mission impossible? Adopting a CSR-based business model for extractive industries in developing countries. „Resources Policy”, No. 37, 2012, p. 180-184; Welker M.: ‘Corporate security begins in the community’: mining, the corporate social responsibility industry, and environmental advocacy in Indonesia. „Cultural Anthropology”, No. 24 (1), 2009, p. 142-179.

¹² G4 Sector Disclosures. Mining and Metals. Global Reporting Initiative. Amsterdam 2013.

4. Polskie przedsiębiorstwa górnicze a zrównoważony rozwój. Stan aktualny i wyzwania branżowe

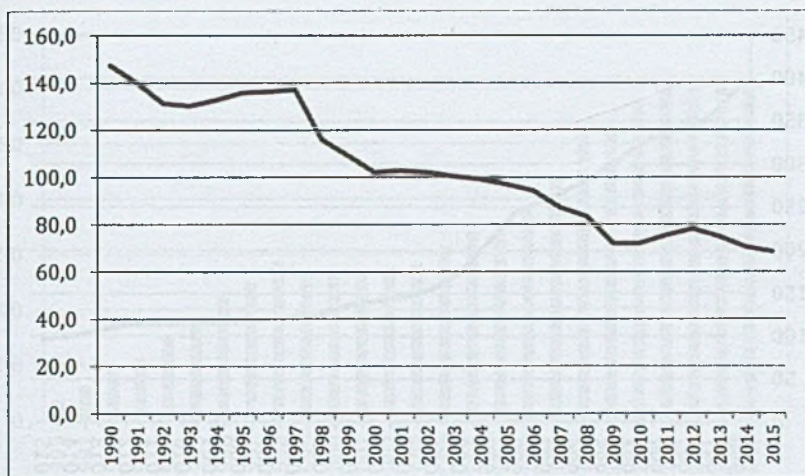
Przemysł górniczy od wielu lat jest strategiczną branżą w gospodarce polskiej. Niemniej jednak w związku z trwałym brakiem efektywności branża ta jest poddawana permanentnej restrukturyzacji, wskutek której w wielu nierentownych kopalniach węgla kamiennego wygasza się wydobywanie i likwiduje infrastrukturę wydobywczą. Skalę zmian w tym zakresie przedstawiono na rysunkach 1 i 2 ilustrujących odpowiednio: liczbę kopalń i wielkość wydobycia w polskim górnictwie węgla kamiennego w latach 1990-2015. Należy jednak podkreślić, że mimo znaczącego ograniczenia rozmiarów polskiego sektora wydobywczego, przemysł ten pozostaje ważnym elementem polskiej gospodarki, a przedsiębiorstwa górnicze są kluczowymi pracodawcami w Górnośląskim i Lubelskim Zagłębiu Węglowym¹³.

Rys. 1. Liczba kopalń w polskim górnictwie węgla kamiennego w latach 1990-2015
Fig. 1. Number of coal mines in Polish coal mining in 1990-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Gospodarki.

¹³ Turek M., Michalak A.: Produktivność pracy a efektywność przedsiębiorstw górniczych. „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2015, nr 5, s. 105-116.

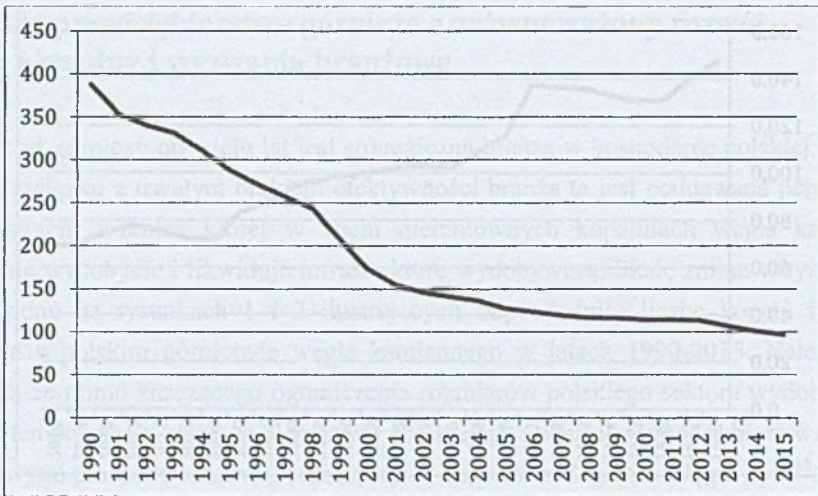

Rys. 2. Wielkość wydobywania w polskim górnictwie węgla kamiennego w latach 1990-2015 [w mln ton]
 Fig. 2. Production in Polish coal mining in 1990-2015 [in mln Mg]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Gospodarki.

Odnośząc dotychczasową działalność polskich przedsiębiorstw górniczych do obszarów i aspektów podlegających ocenie w ramach GRI należy stwierdzić, że z uwagi na ich funkcjonowanie w systematycznie rozwijającej się gospodarce rynkowej oraz w warunkach wysokiego poziomu rozwoju cywilizacyjnego przedsiębiorstwa te charakteryzują się bardzo niewielką liczbą zagrożeń dla zrównoważonego rozwoju w sferze społecznej. Co więcej, sfera ta od wielu lat pozostaje priorytetem w działalności polskich przedsiębiorstw górniczych, co przejawia się w utrzymywaniu poziomu zatrudnienia oraz płac, mimo pogarszającej się koniunktury na rynku węgla kamiennego i malejącego zapotrzebowania na ten surowiec. W pełni zachowana jest także swoboda zakładania związków zawodowych oraz zbiorowego negocjowania warunków pracy, która de facto w dużej mierze przyczyniła się do znaczącego pogorszenia efektywności w ostatnich trzech latach i poważnego kryzysu ekonomicznego całej branży¹⁴. Niemniej należy podkreślić, że w latach 1990-2015 doszło do znaczącego ograniczenia zatrudnienia (rysunek 3) w sektorze (przy zachowaniu wymaganych osłon socjalnych oraz programów dobrowolnych odejść), co w związku z sychalnym charakterem branży może w najbliższych latach powodować wzrost bezrobocia w regionie, spadek jego uprzemysłowienia oraz zubożenie społeczności lokalnych. Zastrzeżeń nie budzi również dbałość o bezpieczeństwo i higienę pracy, co potwierdzają malejące wskaźniki wypadkowości i śmiertelności w polskich zakładach górniczych oraz wysokie kwalifikacje oraz doświadczenie polskich załóg górniczych w tym zakresie.

¹⁴ Michalak A.: Kapitałowe uwarunkowania zarządzania finansami przedsiębiorstwa górniczego na przykładzie polskich spółek węglowych. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 86. Politechnika Śląska, Gliwice 2015, s. 337-347.

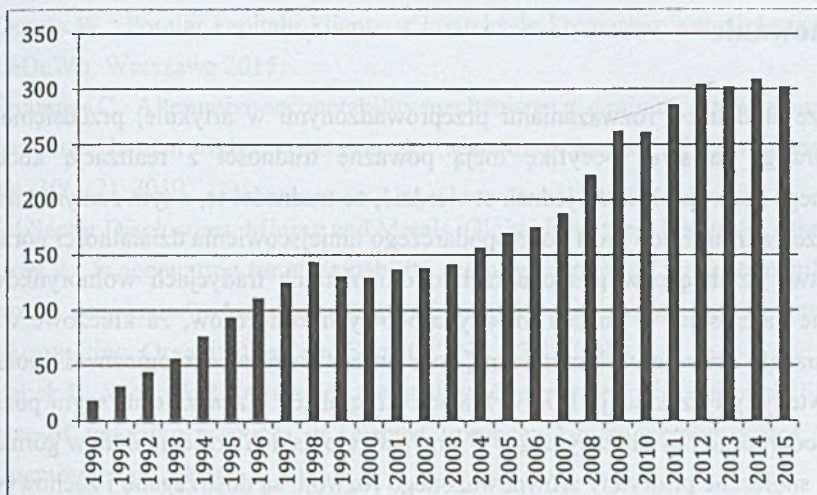
Rys. 3. Zatrudnienie w polskim górnictwie węgla kamiennego w latach 1990-2015

Fig. 3. Employment in Polish coal mining in 1990-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Gospodarki.

W ramach społecznych aspektów GRI dodanych dla sektora pewne wątpliwości może budzić gospodarka materiałami z perspektywy cyklu życia produktu, ponieważ jedynie niewielka część odpadów poprodukcyjnych jest zagospodarowywana. Nie wykorzystuje się także do celów przemysłowych produktów ubocznych wydobywania, takich jak metan czy woda, co mogłoby poprawić przychodową stronę efektywności ekonomicznej. Nie bez znaczenia dla zrównoważonego rozwoju jest w tym przypadku również kwestia likwidacji zakładów górniczych, z którą w związku z przekazaniem znacznej części jednostek wydobywczych do Spółki Restrukturyzacji Kopalń SA będą musiały uporać się władze lokalne, regionalne i krajowe. Szczegółowe plany likwidacji tych zakładów nie zostały jeszcze przygotowane, co może w przyszłości negatywnie oddziaływać na ocenę zrównoważonego rozwoju także w kategorii ekologicznej.

W tej ostatniej największym zagrożeniem dla implementacji SD jest wysoka emisyjność, zarówno samych przedsiębiorstw górniczych, jak i wytwarzanego przez nie surowca – węgla kamiennego. Należy jednak zauważyć, że w związku z ograniczeniem działalności wydobywczej systematycznie zmniejsza się także niekorzystny zakres oddziaływania eksploatacji na środowisko. Uwarunkowania systemowe w postaci prawnego regulowania kwestii ochrony środowiska oraz wprowadzania opłat środowiskowych, kar, jak również opłat eksploatacyjnych umożliwiają przynajmniej częściową rekompensatę szkód wyrządzonych przez zakłady górnicze w ekosystemach.

Rys. 4. Jednostkowy koszt produkcji w polskim górnictwie węgla kamiennego w latach 1990-2015

Fig. 4. Unit production costs in Polish coal mining in 1990-2015

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Ministerstwa Gospodarki.

W przypadku polskich przedsiębiorstw górniczych niezrównoważony rozwój jest najbardziej widoczny w obszarze ekonomicznym. Prymat celów społecznych doprowadził do zmarginalizowania celów ekonomicznych¹⁵. Utrzymywanie miejsc pracy oraz poziomu wynagrodzeń niezależnie od wyników ekonomicznych i produkcyjnych oraz brak proefektywnościowych systemów motywacyjnych spowodowały nieuzasadniony wzrost jednostkowych kosztów produkcji (rysunek 4), co w połączeniu z gwałtownym spadkiem cen węgla kamiennego na świecie i w kraju przyczyniło się do obserwowalnej aktualnie zapaści branżowej. Znacząco ucierpiał też wizerunek przedsiębiorstw górniczych, uważanych obecnie za przedsiębiorstwa źle zarządzane i wyposażone w roszczeniowych pracowników, nierozumiejących ekonomicznych zasad działania przedsiębiorstwa.

Na zakończenie warto się także odnieść do zasad i zakresu raportowania o SD i CSR w polskich przedsiębiorstwach górniczych. I tak, z analizy materiałów zamieszczonych na stronach internetowych działających w Polsce przedsiębiorstw górniczych (Polska Grupa Górnicza SA, Jastrzębska Spółka Węglowa SA, Katowicki Holding Węglowy SA oraz Lubelski Węgiel Bogdanka SA) wynika, że polityka raportowania w zakresie CSR została wdrożona jedynie w LW Bogdanka SA i JSW SA. Niemniej zakres i sposób raportowania w tych spółkach nie jest dostosowany do standardów GRI. Pozostałe przedsiębiorstwa nie informują interesariuszy o działaniach podejmowanych na rzecz zrównoważonego rozwoju.

¹⁵ Pyka A.: Motywy emisji „obligacji węglowych” jako specyficznych obligacji korporacyjnych opartych na świadczeniach niepieniężnych. *Prace Naukowe*, nr 271, t. 2. Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka. Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław, s. 193-202.

5. Podsumowanie

Zgodnie ze studiami i rozważaniami przeprowadzonymi w artykule, przedsiębiorstwa górnicze z uwagi na swą specyfikę mają poważne trudności z realizacją koncepcji zrównoważonego rozwoju. Należy jednak stwierdzić, że trudności te, a tym samym kierunek niezrównoważenia uzależniony jest od gospodarczego umiejscowienia działalności górniczej. Przedsiębiorstwa działające w gospodarkach o długoletnich tradycjach wolnorynkowych, zorganizowane najczęściej w postaci międzynarodowych koncernów, za kluczowe w swej działalności uznają priorytety ekonomiczne, lekceważąc kwestie ekologiczne i społeczne, szczególnie wtedy, gdy zakładają filie w krajach i regionach o znacznie niższym poziomie rozwoju gospodarczego i cywilizacyjnego. W przypadku polskich przedsiębiorstw górniczych ekologiczne i społeczne priorytety zrównoważonego rozwoju są dostrzegane i zachowywane, przy czym wyraźny prym wiodą w tym zakresie kwestie społeczne. Od lat zaniedbuje się cele ekonomiczne. Mimo to warto podkreślić, że w obu przypadkach niezrównoważenia skutki są dotkliwe dla wizerunku przedsiębiorstw górniczych, a w Polsce dodatkowo dla ich istnienia i przetrwania całej branży.

Wyzwania w zakresie zrównoważonego rozwoju stojące w najbliższych latach przed polskimi przedsiębiorstwami górniczymi to:

- realizacja ekonomicznych priorytetów zrównoważonego rozwoju,
- opracowanie i publikacja raportów z zakresu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju lub dostosowanie ich do wymogów GRI,
- przygotowanie planów likwidacji zakładów górniczych przekazanych do Spółki Restrukturyzacji Kopalń SA w zgodzie z założeniami koncepcji SD i CSR,
- optymalizacja gospodarki materiałowej w cyklu życia produktu,
- zwiększenie wykorzystania produktów ubocznych działalności wydobywczej w celu zwiększenia przychodowej części efektywności ekonomicznej.

Bibliografia

1. Calvano L.: Multinational corporations and local communities: a critical analysis. „Journal of Business Ethics”, No. 82(4), 2008
2. Campbell G., Roberts M.: Permitting a new mine. Insights from the community debate. „Resources Policy”, No. 35, 2010.
3. Caputa W.: Kapitał klienta w budowaniu wartości przedsiębiorstwa. CeDeWu, Warszawa 2015.

4. Caputa W.: Pomiar kapitału klienta w kontekście kreowania wartości przedsiębiorstwa. CeDeWu, Warszawa 2015.
5. Coumans C.: Alternative accountability mechanisms and mining: the problems of effective impunity, human rights, and agency. „Canadian Journal of Development Studies”, No. 30(1-2), 2010
6. G4 Sector Disclosures. Mining and Metals. Global Reporting Initiative. Amsterdam 2013.
7. Gray R.: Is accounting for sustainability actually accounting for sustainability. And how would we know? An exploration of narratives of organisations and the planet. „Accounting, Organizations and Society”, No. 35(1), 2010.
8. Hąbek P., Wolniak R.: Assessing the quality of corporate social responsibility reports: the case of reporting practices in selected European Union member states. „Quality and Quantity”, Vol. 50, Iss. 1, 2016.
9. Hąbek P., Wolniak R.: Relationship between management practices and quality of CSR reports. „Procedia – Social and Behavioral Sciences”, Vol. 220, 2016.
10. Hilson G., Yakovelva N.: Strained relations. A critical analysis of the mining conflict in Prestea Ghana. „Political Geography”, No. 26(1), 2007.
11. Hilson G.: Corporate Social Responsibility in the extractive industries. Experiences from developing countries. „Resources Policy”, No. 37, 2012.
12. Kosiek T.: Zrównoważony rozwój – rozwiązanie czy ideologia? Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 85. Politechnika Śląska, Gliwice 2015.
13. Kostad I., Wiig A.: Is transparency a key to reduce corruption in resource-rich countries? „World Development”, No. 37(3), 2009.
14. Kuzior A.: Internet jako narzędzie budowania świadomości dla zrównoważonego rozwoju. „Problemy Ekorozwoju”, nr 2, 2007.
15. Kuzior A., Kiepas A., Leks-Bujak E.: Zrównoważony rozwój. M-Studio, Katowice 2001
16. Kuzior A.: Zrównoważony rozwój w edukacji ekologicznej, [w:] Papuziński A.: Zrównoważony rozwój. Od utopii do praw człowieka. Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz 2005.
17. Kuzior A., Knosala B.: Changes in perception and implementation of CSR in the Polish enterprises. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 81. Politechnika Śląska, Gliwice 2015.
18. Li F.: Documenting accountability: environmental impact assessment in a Peruvian mining project. „Political and Legal Anthropology Review”, No. 32(2), 2009.
19. Macintyre M., Mee W., Solomon F.: Evaluating social performance in the context of an ‘audit culture’: a pilot social review of a gold mine in Papua New Guinea. „Corporate Social Responsibility and Environmental Management”, No. 15(2), 2008.

20. Mayes W.M., Gozzard E., Potter H.A.B., Jarvis A.P.: Quantifying the importance of diffuse minewater pollution in a historically heavily coal mined catchment. „Environmental Pollution”, No. 151, 2008.
21. Michalak A.: Kapitałowe uwarunkowania zarządzania finansami przedsiębiorstwa górniczego na przykładzie polskich spółek węglowych. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 86. Politechnika Śląska, Gliwice 2015.
22. Mutti D., Yakovleva N., DiegoVazquez-Brust D., Di Marco M. H.: Corporate social responsibility in the mining industry: Perspectives from stakeholder groups in Argentina. „Resources Policy”, No. 37, 2012.
23. Obi C.I.: Oil extraction, dispossession, resistance and conflict in Nigeria’s oil-rich Niger Delta. „Canadian Journal of Development Studies”, No. 30(1-2), 2010.
24. Onkila T.: Multiple forms of stakeholder interaction in environmental management: business arguments regarding differences in stakeholder relationships. „Business Strategy and the Environment”, No. 20(6), 2011.
25. Pyka A.: Motywy emisji „obligacji węglowych” jako specyficznych obligacji korporacyjnych opartych na świadczeniach niepieniężnych, nr 271, t. 2. Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka. Uniwersytet Ekonomiczny, Wrocław.
26. Slack K.: Mission impossible? Adopting a CSR-based business model for extractive industries in developing countries. „Resources Policy”, No. 37, 2012.
27. Szlązak J.: Wpływ zagrożeń naturalnych na bezpieczeństwo pracy w kopalniach. „Górnictwo i Geologia”, nr 8(1), 2013.
28. Sz wajca D., Nawrocki T.: Możliwości oceny zaangażowania przedsiębiorstw w działania społecznie odpowiedzialne a ich polityka informacyjna w zakresie CSR. „Przegląd Organizacji”, nr 4, 2016.
29. Turek M., Michalak A.: Produktywność pracy a efektywność przedsiębiorstw górniczych. „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa”, nr 5, 2015.
30. Welker M.: Corporate security begins in the community: mining, the corporate social responsibility industry and environmental advocacy in Indonesia. „Cultural Anthropology”, No. 24(1), 2009.
31. Zieliński M.: Efektywność – ujęcie ekonomiczne i społeczne. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 66. Politechnika Śląska, Gliwice 2013.
32. Zieliński M.: Korzyści z wdrożenia koncepcji CSR w zarządzaniu zasobami ludzkimi. Zeszyty Naukowe, s. Organizacja i Zarządzanie, z. 74. Politechnika Śląska, Gliwice 2014.

Abstract

The challenges of sustainable development facing in the coming years before Polish mining companies are:

- implementation of the economic priorities of sustainable development,
- development and publication of reports in the field of sustainable development, or adapting them to the requirements of GRI,
- preparation of mines closure plans for coal mines operating now in the structure of Spółka Restrukturyzacji Kopalń SA,
- optimization of materials management in the life cycle of the product,
- increasing the use of by-products of extractive activities in order to increase the revenue part of the economic efficiency.

EMPLOYEE ASSESSMENT – A REAL RISK OR A EXAGGERATION OF MANAGERS?

Synopsis. For many people involved in managing employees, evaluation and assessment and two of the most controversial elements of management which continuously can lead to many negative emotions or reactions. Employee assessment system if may not be used in itself, it should be combined with human resources, motivation, remuneration and structure. It also depend on external and personnel system. The purpose of this article is to see how to deal with current problems associated with evaluating employees and how attitudes to them that affect whether a ratings system needs a positive role in the organization. In the conclusions considerations will be carried out on the basis of different theories and many years of